

ISLAMSKA MISAO

Osnivač i izdavač: Fakultet za islamske studije, Novi Pazar

Za izdavača: Prof. dr. Enver Gicić

Glavni urednik: Prof. dr. Enver Gicić

Pomoćnik urednika: Prof. dr. Hajrudin Balić

Redakcija: prof. dr. Admir Muratović, prof. dr. Almir

Pramenković, hfz.doc. dr. Haris Hadžić, doc. dr. Siham Mevid

Šerijatski recenzent: hfz, prof. dr. Almir Pramenković

Tehnički urednik: Ifet Aličković

Lektura: Samir Škrijelj

Štampa: Grafičar Užice

Tiraž: 500 primjeraka

Adresa redakcije: Fakultet za islamske studije,
ul. Rifata Burdževića 1, 36300 Novi Pazar

Štampanje ovog broja pomogla je Vlada R. Srbije - Kancelarija
za saradnju sa crkvama i verskim zajednicama

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Narodna biblioteka Srbije, Beograd

378:28

ISLAMSKA misao : godišnjak Fakulteta za islamske studije Novi Pazar /
glavni urednik Enver Gicić. - 2007, br. 1- . - Novi Pazar : Fakultet za islam-
ske studije, 2007- (Užice : Grafičar). - 24 cm

Godišnje.

ISSN 1452-9580 = Islamska misao (Novi Pazar)

COBISS.SR-ID 141771532

ULOGA FAKULTETA ZA ISLAMSKE STUDIJE U NOVOM PAZARU U IZGRADNJI AMBIJENTA ZA KRITIČKU MISAO

Apstrakt

U Časnom Kur'anu se za razmišljanje, kontemplaciju koristi više termina. Međutim, riječ *TEFKIR* se najčešće koristi tako da je ova riječ sa njenim izvedenicama u Kur'anu spomenuta mnogo puta, što nam govori o tome koliku pažnju Kur'an i islam posvećuju misli i razmišljanju. Pored ove možemo naći i druge riječi koje Kur'an koristi za razmišljanje, kao što je *TA'KILUN*. U svijetu nauke poznate su dvije vrste mišljenja. Mišljenje može biti kreativno ili kritičko. I jedno i drugo se ne stiče samo po sebi već se i za jedno i za drugo mišljenje mora uložiti mnogo truda, rada i požrtvovanosti. Tema o kojoj želim govoriti u ovom radu tretirat će ulogu i značaj Fakulteta za islamske studije u Novom Pazaru u razvoju kritičkog mišljenja kod studenata, kao i važnost savladavanja tehnika kritičkog mišljenja, uloge profesora i obaveza studenata u savladavanju istih.

Keywords: Pored spomenutih termina u ovom radu ćemo se koristiti i sljedećim terminima: *tefkir*, kritički, *misao*, kontemplacija, islamski, analize, evaluacije, interpretacije.

Abstract

Thinking and contemplation terms are used in the Holy Qur'an several times. However, the word *TEFKIR* is most often used so that this word with its derivatives in the Quran is mentioned many times, which tells us how much attention the Qur'an and Islam dedicate to thoughts and thinking. In addition to this we can find other words that the Qur'an uses to think, such as *TA'KILUN*. In the world of science, there are two types of opinions known. Opinion can be creative or critical. Both are not acquired

by themselves, but many efforts, work and self-sacrifice must be invested for one and the other opinion. The topic I want to talk about in this paper will address the role and significance of the Faculty of Islamic Studies in Novi Pazar in the development of critical thinking among students, as well as the importance of mastering the techniques of critical thinking, the role of professors and the obligations of students in mastering them.

Keywords: In addition to the above terms, in this paper we will use the following terms: tefkir, critical, thought, contemplation, Islamic, analyzes, evaluations, interpretations.

Uvod

Fakultet za islamske studije u Novom Pazaru zauzima posebno i istaknuto mjesto u obrazovnom sistemu Islamske zajednice u Srbiji, a isto tako treba i mora zauzimati bitno i važno mjesto u izgradnji kritičkog mišljenja na širem prostoru prvenstveno Sandžaka, a onda i Republike Srbije. Nakon svih projekata koje je FIS uspješno realizirao u proteklih nekoliko godina više niko ne spori da se Fakultet za islamske studije istakao u procesu obrazovanja, te akcentom na razvoj različitih intelektualnih vještina i strategija učenja i konstruiranja znanja. U skladu sa tim, razvoj kritičkog mišljenja danas predstavlja neizostavan i ekspliciran cilj obrazovnih programa na Fakultetu za islamske studije, kao i ambiciju obrazovnih reformi u Islamskoj zajednici. Fakultet za islamske studije je od prvog dana svog osnivanja zasnovao obrazovanje na islamskoj tradiciji, kao i na metodologiji aktivnog i problemskog učenja.

Svjesni činjenice da svršeni Fakulteta za islamske studije moraju činiti okosnicu intelektualnog, društvenog i nacionalnog vođstva našeg naroda, oni moraju tragati za autentičnim i alternativnim rješenjima, težiti afirmaciji islamsko-bošnjačke kulture, misli, prakse i institucija i sve to povezati sa aktualnim okolnostima svakodnevnog života i savremenih izazova.

Fakultet za islamske studije će se u skorijoj budućnosti fokusirati na

razvoj originalnog mišljenja i metoda rješavanja problema sa kojima će se diplomanti Fakulteta sresti u profesionalnom radu. Pragmatičan duh vremena zahtijeva od Fakulteta da studente pripremi za realan život koji ih očekuje na profesionalnom, ličnom i socijalnom planu. Sa druge strane, "realnost" kojoj se treba prilagoditi danas se mijenja rapidnom brzinom, a promjene koji se dešavaju su velike i zahtjevne. U hadisu kojeg bilježi Ebu Davud, a kojeg imami hadisa smatraju vjerodostojnim, prenosi se da je Poslanik s.a.v.s. rekao: „**Doista će Allah ovom ummetu svakih stotinu godina slati onoga ko će obnoviti vjeru.**”¹ Na osnovu ovog hadisa možemo reći da je naša obaveza da pripremamo generacije koje će biti spremne da odgovore izazovima sa kojima će se susretati, te pružiti odgovarajuća rješenja. Međutim, svjedoci smo da znanje, više nego ikada, postaje "kapital" koji "na tržištu" brzo gubi vrijednost, pa profesionalni opstanak zahtijeva neprekidna i promišljena ulaganja. U tom kontekstu, vještine kritičkog mišljenja (analize, evaluacije, interpretacije i sl.) prepoznaju se kao neizostavni "intelektualni instrumenti" za postizanje boljeg uspjeha tokom studiranja, kao i na profesionalnom planu. S tim u vezi važno je naglasiti da razvoj vještina i sposobnosti kritičkog mišljenja kod studenata nije cilj dovoljan sam sebi, niti su nastavni sadržaj samo puki "materijal" na kome se one "vježbaju".

Globalni standardi svakodnevnog života nam nameću da živimo u "doba informacija i informatičkog društva", kao i to da vještačka inteligencija sve više zauzima mjesto prave, prirodne i urođene inteligencije. Ali isto tako arhaična metodologija koja se zasnivala na skladištenju informacija bez savladavanja adekvatnih tehnika i metoda njihove implementacije u slučaju promjene vremena, mjesta i okolnosti života, također je postala neupotrebljiva. U vremenu hiperdinamičnog protoka informacija Fakultet za islamske studije mora staviti poseban akcenat na usvajanje i savladavanje vještina i strategije selekcije, kao što su evaluacija i korištenje informacija.

Definicija kritičke misli

Protokom vremena određene informacije postaju stare, beskorisne

¹

i pravaziđene, dok su vještine razmišljanja uvijek nove, što omogućava sticanje stalno ažuriranih informacija. Ranih 80-ih godina Kalifornijski državni univerzitet aktualizira pitanje kritičkog mišljenja u obrazovanju, objavljuje deklaraciju kojom se poziva na razvoj i podučavanje kritičkog mišljenja. Čovjek je ključni element u napretku i prosperitetu jednog društva i civilizacije. Razvijene zemlje evropskog Zapada i Amerike su posvetile veliku pažnju razvoju i prosperitetu ljudskog resursa, posebno talentiranim studentima koji predstavljaju veliki bogatstvo jednog društva. Investiranje u nauku, obrazovanje, a posebno u talente smatra se jednom od najvećih investicija otkad postoji ovaj svijet. Da se primijetiti da je veliki broj njihovih istaknutih naučnika i istraživača posvetio veliku pažnju razvoju kritičke misli.

Jezička definicija kritičkog mišljenja

Kritičko mišljenje složenica je sastavljena od dvije riječi (*kritika i mišljenje*) koje su njeni konstitutivni elementi. Radi boljeg shvatanja i razumijevanja kritičkog mišljenja definirat ćemo svaki od njenih konstitutivnih elemenata, tj. svaku od pomenutih riječi od kojih je ona sastavljena. Riječ *kritika* potiče od starogrčke riječi *krino* što znači lučiti, birati, suditi. Stoga bi riječ *kritika* značila analizu, prosuđivanje i vrjednovanje nekog predmeta, postupka, djela itd. Mišljenje jeste psihički proces kojim određujemo svojstva pojava i otkrivamo odnose među njima. Na osnovu svega spomenutog možemo konstatirati da je kritičko mišljenje misaoni proces kojim nešto analiziramo, prosuđujemo i vrjednujemo.

Terminološka definicija kritičkog mišljenja

Na svojoj 8. redovnoj internacionalnoj konferenciji o kritičkom mišljenju i obrazovnoj reformi 1987. godine Nacionalno vijeće za izvrsnost u kritičkom mišljenju izdalo je sljedeću definiciju:

„Kritičko mišljenje je intelektualno disciplinirani proces aktivnog i vještog konceptualiziranja, primjenjivanja, analiziranja, ocjenjivanja informacija prikupljenih promatranjem, iskustvom, zaključivanjem ili komuni-

kacijom, kao vodič vjerovanja i djelovanja. On se temelji na univerzalnim intelektualnim vrijednostima poput: jasnoće, tačnosti, preciznosti, relevantnosti, dosljednosti, dobrih razloga, dubine, širine i pravednosti.“²

Djelotvorno, dugoročno učenje, koje se može primijeniti na nove situacije, u osnovi znači razumijevanje informacija i ideja. To se dešava onda kada učenici aktivno učestvuju u učenju, kada internalizuju, sintetizuju i usvajaju informacije.³

Abdul Hameed i Hendam (1988) ga definiraju kao „mišljenje koje se traži u situacijama koje zahtijevaju prosuđivanje o znanstvenim i socijalnim pitanjima ili tijekom rasprave o temi ili procjeni argumenata o određenom pitanju ili predmetu“.

Ennis (1990) je to definirao kao: „Razumno kontemplativno razmišljanje koje se fokusira na odlučivanje o onome u šta vjerujemo, u koje vjerujemo, ili u šta radimo.“

Bhagat (2005) vjeruje da „proces analize problema i ispitivanje njegovih komponenti za procjenu i sintezu novih ideja i novih funkcija stvari omogućava studentu da donese odluku da živi i radi u ovom složenom i promjenjivom tehnološkom svijetu“.

Na osnovu gore spomenutih definicija možemo zaključiti da je kritičko mišljenje čvrsto utemeljeno i etablirano na sljedećim elementima:

1. Baza znanja.
2. Proceduralno poznavanje standarda dobrog razmišljanja.
3. Poznavanje monetarnih koncepata.
4. Efikasnost u istraživanju.
5. Mentalne navike.

Možda bi se moglo reći da je kritičko mišljenje metodološka disciplina posredstvom koje se kod naučnika, profesora i studenata razvijaju analitičke i evaluacijske sposobnosti i vještine.

Da bi istraživači, studenti mogli da razlikuju pravo od pogrešnog, isti-

² Usp.: The critical thinking community. Defining critical thinking. <http://www.criticalthinking.org/>.

³ Anderson, Hiebert, Scott & Wilkinson, 1985

nito od lažnog, moraju u svom naučno-istraživačkom radu koristiti pet vještina kritičkog mišljenja koje su od krucijalnog značaja.

Vještine kritičkog mišljenja Watson & Glaser je ocijenio na sljedeći način:

- **Pretpostavke:** Sposobnost razlikovanja stepena istinitosti ili nedostatka istinitosti informacija i razlike između istine i mišljenja i svrhe informacija.
- **Objašnjenje:** To je sposobnost da se identifikuje problem i njegova logička objašnjenja i prihvati informacija ili ne.
- **Indukcija:** Sposobnost pojedinca da odredi neke od posljedica uvođenja ili prethodne informacije.
- **Zaključak:** Sposobnost pojedinca da izvuče zaključke iz određenih činjenica posmatranja ili pretpostavke.
- **Vrednovanje argumenata:** sposobnost pojedinca da procijeni, prihvati ili odbaci ideju, razlikuje primarne i sekundarne izvore, jake i slabe argumente i procijeni adekvatnost informacija.

Važnost izučavanja kritičkog mišljenja

Uzvišeni Allah dž.š. u Kur'anu Časnom kaže: „*Ako biste brojali Allahove blagodati, ne biste ih mogli pobrojati. Zaista su ljudi skloni nasilju i nezahvalnosti*”⁴

وَإِنْ تَعُدُّوا نِعْمَتَ اللَّهِ لَا تَحْصُوهَا إِنَّ الْإِنْسَانَ لَظَلُومٌ كَفَّارٌ

Ljudski um - razum je najveća milost i blagodat koja je data čovjeku na dar od strane Svemogućeg Allaha dž.š. Da bi čovjek bio uspješan na polju znanja i nauke on se mora baviti naučno-istraživačkim radom, a da bi se bavio naučno-istraživačkim radom on mora opservirati, dokazivati, te svoja naučna dostignuća etablirati na apodiktičkim, kategoričkim i neupitnim argumentima. Izučavanje kritičke misli je od esencijalne i krucijalne važnosti za svakog studenta i sve one koji žele da se u potpunosti

⁴ Ibrahim, 34

posvete znanju i nauci. Izučavanjem kritičkog mišljenja studenti stiču sljedeće kompetencije:

- izrastaju u jake ličnosti,
- stiču sposobnost analize i evaluacije informacija,
- stiču sposobnost samoodlučivanja i donošenja ispravnih odluka,
- spremni su da odgovore i zadovolje potrebe tržišta rada,
- doprinose podizanju stope produktivnosti,
- preferiraju vrijednosti razuma nad emocijama,
- spremni su da maksimalno koriste savremene tehnologije, alate, mašine i sredstva komuniciranja,
- stiču moć diskusije, dijaloga, te sposobnost komuniciranja i pregovaranja,
- stiču sposobnosti razumijevanja kulturoloških razlika između civilizacija,
- aktivno učestvuju u pitanjima nacionalne važnosti.

Kritička misao u islamu

U savremenoj svjetskoj naučnoj literaturi iz oblasti filozofije, pedagogije, psihologije i sociologije skoro da se ne može naći ništa o islamskoj kritičkoj misli. Međutim, čvrsto poimanje teorijskih podloga i karakteristika idžtihada ili, bolje rečeno, metodologije šerijatskog prava, nije moguće bez jasnog razumijevanja pravnih parametara koji ga oslovljavaju i oblikuju. Uloga islamskog zakona u davanju širih kontura metodologije šerijatskog prava slična je ulozi bilo koje druge škole kritičke misli u oblikovanju kritičkog mišljenja.

Ako uzmemo u obzir definiciju onih koji kritičko mišljenje vide kao svrhovito samoregulirano prosuđivanje čiji je rezultat analiza, evaluacija i zaključivanje, kao i objašnjenje dokaznih, konceptualnih, metodoloških, kriterijskih ili kontekstualnih razmatranja na kojima se temelji prosuđiva-

nje, sa sigurnošću možemo reći da za ovaj vid kritičke misli imamo eksplisicne primjere u Kur'anu, Sunnetu, islamskoj jurisprudenciji, metodologiji šerijatskog prava, te metodologiji valoriziranja tokom kompilacije i kodifikacije hadisa.

Međutim, tragovi zastrašivanja, potlačenosti, porobljenosti i nepostojanja slobode mišljenja koji su prisutni u obrazovnim sistemima savremenog islamskog svijeta, sistemima koji su etablirani na diktatu, učenju napamet, oponašanju, materijalnom i duhovnom ugnjetavanju, pri čemu se svemu tome daje etiketa svetosti, uništilo je kritični duh, istraživanje i razumijevanje i dovelo do slijepa pokornosti u razumijevanja izreke: „Onaj ko me naučio jedno slovo učinio me svojim robom.“

Kao ilustrativni primjer intelektualne porobljenosti možemo spomenuti slučaj Musa a.s. i Israilćana koji su bili odgojeni da budu robovi. Oni nisu mogli nositi ono što sa sobom donosi izgradnja – žrtve i inicijativu. Oni mu odgovaraju onako kako odgovaraju oni koji robuju nekom drugom, a ne Bogu, kao oni koji su prestrašeni i nemaju inicijative. Evo šta Kur'an o tome kazuje: „*O narode moj, uđite u Svetu zemlju koju je odredio Allah vama, i ne uzmičite jer ćete se preobratiti u gubitnike. Oni rekoše: - O Musa! U njoj je nemilosrdan narod i mi u nju nećemo ulaziti dok god oni ne izađu iz nje, pa ako oni izađu iz nje, mi ćemo onda sigurno ući.*“⁵

يَا قَوْمِ ادْخُلُوا الْأَرْضَ الْمُقَدَّسَةَ الَّتِي كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَرْتَدُّوا عَلَىٰ أَدْبَارِكُمْ فَتَنْقَلِبُوا خَاسِرِينَ قَالُوا يَا مُوسَىٰ إِنَّ فِيهَا قَوْمًا جَبَّارِينَ وَإِنَّا لَنَ نَدْخُلُهَا حَتَّىٰ يَخْرُجُوا مِنهَا فَإِن يَخْرُجُوا مِنهَا فَإِنَّا دَاخِلُونَ

Oni izražavaju pasivizam i nemaju inicijativu, a to je drugo svojstvo psihologije onih koji su robovi ljudima. Tako sa sebe skidaju odgovornost i teret prevaljuju na drugoga – u ovom slučaju na Allahovog poslanika Musa a.s. To je stoga što rob uslijed svoje pozicije i načina formiranja psihologije postaje pasivan, bez interesa i bez svijesti o tome da ima pravo na poduzimanje inicijative. Sve što on može jeste da sluša naređenja jer je rob samo kome se naređuje. Zbog toga mi na Fakultetu za islamske

⁵ El-Maide, 22-23

studije ne smijemo ni po koju cijenu dozvoliti da nam s Fakulteta izlaze nove generacije porobljenih umova kao što je to slučaj i nekim zemljama islamskog ummeta.

Međutim, u Kur'anu Časnom možemo naći i druge ajete koji nam ukazuju na kontemplaciju Ibrahima a.s., na njegovo misaono posmatranje, razmišljanje, misaono udubljanje, duboko razmišljanje o Stvoritelju. Razmišljanje koje u sebi involvira analizu, evaluaciju i zaključivanje.

„I kad nastupi noć, On ugleda zvijezdu i reče: “Ovo je Gospodar moj!” A pošto zađe, reče: “Ne volim one koji zalaze!” A kad ugleda Mjesec kako izlazi, reče: “Ovo je Gospodar moj!” A pošto zađe, on reče: “Ako me Gospodar moj na Pravi put ne uputi, bit ću, sigurno, jedan od onih koji su zalutali.” A kad ugleda Sunce kako se rađa, on uzviknu: “Ovo je Gospodar moj, ovo je najveće!” - A pošto zađe, on reče: “Narode moj, ja nemam ništa s tim što vi Njemu druge pridružujete! Ja okrećem lice svoje, kao pravi vjernik, prema Onome koji je nebesa i Zemlju stvorio, ja nisam od onih koji Njemu druge pridružuju!”⁶

فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ اللَّيْلُ رَأَىٰ كَوْكَبًا ۖ قَالَ هَذَا رَبِّي ۖ فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ لَا أُحِبُّ الْآفِلِينَ ۗ فَلَمَّا رَأَىٰ الْقَمَرَ بَازِعًا
قَالَ هَذَا رَبِّي ۖ فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ لَئِن لَّمْ يَهْدِنِي رَبِّي لَأَكُونَنَّ مِنَ الْقَوْمِ الضَّالِّينَ ۗ فَلَمَّا رَأَىٰ الشَّمْسَ بَازِعَةً ۖ قَالَ
هَذَا رَبِّي ۖ هَذَا أَكْبَرُ ۖ فَلَمَّا أَفَلَتْ قَالَ يَا قَوْمِ إِنِّي بَرِيءٌ مِّمَّا تُشْرِكُونَ

Iz navedenih kur'anskih riječi možemo zaključiti da je Ibrahim a.s. svoju kontemplaciju etablirao na kvalitetnim metodološkim osnovama koje su ga dovele do cilja kojem je stremio. Svaki put kada bi povjerovao da je otkrio svoga Gospodara, svoje otkriće bi podvrgao detaljnoj analizi i evaluaciji, a onda nakon toga donosio zaključak. Svaki put je činio isto sve dok nije otkrio da je njegov Gospodar Allah dž.š. i rekao: „Ja okrećem lice svoje, kao pravi vjernik, prema Onome koji je nebesa i Zemlju stvorio, ja nisam od onih koji Njemu druge pridružuju!”

إِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا ۚ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ

Na drugom mjestu u Kur'anu Časnom Uzvišeni Allah dž.š. kaže: „O

⁶ El-En'am, 76-79

vjernici, ako vam nekakav nepošten čovjek donese kakvu vijest, dobro je provjerite, da u neznanju nekome zlo ne učinite, pa da se zbog onoga što ste učinili pokajete.”⁷

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا أَن تُصِيبُوا قَوْمًا بِجَهَالَةٍ فَتُصْحَبُوا عَلَيَّ مَا فَعَلْتُمْ نَادِمِينَ

Svevišnji Allah dž.š. nas upozorava da svaku vijest, informaciju do koje dođemo i koja do nas dopre moramo provjeriti prije nego je prihvatimo. Međutim, svjedoci smo svakodnevne medijske manipulacije, školskih udžbenika, pa i stručne literature koja je puna primjera kako se istina može “nafrizirati” i kako se mogu sistematski plasirati određene poruke, posebno one koje imaju vjrednosni karakter.

Nakon svega gore spomenutog možemo konstatirati da je Fakultet za islamske studije u Novom Pazaru obavezan da nauči svoje studene da razlikuju istinu od laži ili fine nijanse na dimenziji istinito-lažno. Svi naši profesori već imaju manje ili više razvijene “intermedijalne” ili “intertekstualne” resurse, izgrađene na osnovu svakodnevnog ličnog iskustva u komuniciranju.

Uloga Fakulteta za islamske studije u stvaranju okruženja za kritičko mišljenje

Fakultet za islamske studije kao prva odgojno-obrazovno ustanova na području Sandžaka ima obavezu da svoje studente nauči najsavremenijim obrazovnim metodama. Podučiti studente kritičkom mišljenju nimalo nije jednostavan zadatak, kao što se ne može postići na određenom nivou obrazovanja. Još uvijek niko nije napravio pouzdan popis koraka koji bi nas doveo do kritičkog mišljenja, ali postoji skup uslova u nastavi i učenju kojima se podstiče razvoj kritičkog mišljenja. Da bi uspjeli da razvijemo kritičko mišljenje na Fakultetu za islamske studije u Novom Pazaru treba:

Odrediti posebne termine za vježbanje kritičkog mišljenja,

Studenti moraju imati slobodu misli i teoretisanja,

Mora se stvoriti ambijent za prihvatanje raznih ideja i mišljenja,

⁷ El-Hudžurat, 6

Studentima treba omogućiti aktivno učešće u nastavnom procesu,

Studenti se moraju podsticati na razmišljanje i ubijediti da su sposobni da donesu kritički sud po nekom pitanju,

Kritičko mišljenje se mora afirmirati na Fakultetu,

Mora se raditi na razvijanju samopouzdanja i svijesti o vrijednosti svog mišljenja i ideja kod studenata,

Studenti se moraju aktivno uključiti u proces učenja,

Razviti kod studenata sposobnost uvažavanja i slušanja raznovrsnih mišljenja i stavova,

Kod studenta se mora razviti svijest neutralno-realnog sudije koji će biti spreman da izrazi svoj stav, ali i spreman da ga povuče pod uticajem apodiktičkih, kategoričko-neupitnih argumenata.